

O »KNJIZI STATUTĀ GRADA DUBROVNIKA« IZ GOD. 1272.
(Uz 700-godišnjicu dubrovačke statutarne kodifikacije)

Bernard Stulli

Kad je riječ o ovako značajnom događaju u životu dubrovačke srednjovjekovne komune kao što je njena statutarna kodifikacija iz god. 1272, potrebno je nešto bar sumarno reći, ponajprije, o općim prilikama u jadranskom i uopće mediteranskom svijetu tijekom XII i XIII st, u kojima se odvija razvitak Dubrovnika.

Nesumnjivo je najbitnija i najznačajnija karakteristika toga razdoblja na Mediteranu: ono moćno oživljavanje i stalno sve intenzivnije jačanje pomorske trgovine na relaciji Levant—Zapadna Evropa. To je proces koji je u stalnom usponu od 12. sve tamo do potkraj 16. stoljeća. Bilo je to novo veliko razdoblje prosperiteta mediteranske trgovine, koje je omogućilo silan procvat niza južnoevropskih mediteranskih gradova.

U takvom je razvitku i jadranski zaljev Mediterana potvrdio ponovno svoju posebnu ulogu i mjesto. Uvukavši se najdublje u kopno na jugu Evrope, bio je prirodno najpogodniji put u njenu unutrašnjost. Pokazalo se to već i u razdoblju antike, pa je moralo doći ponovno do izražaja i u ovom srednjovjekovnom vremenu, za trgovačke tokove koji moraju da traže najkraći put.

U tom pak jadranskom bazenu imala je baš naša istočno-jadranska obala izuzetno mjesto i važnost. Razvedenost i sveukupne maritimne osobine te obale, pogotovo u usporedbi sa suprotnom — zapadnom jadranskom obalom, činili su je, naime, od najstarijih vremena pa sve tamo do kraja epohe velikih jedrenjaka potkraj 19. st, ustvari jedino mogućim jadranskim plovnim trgovačkim putem, kojim se moglo stići u vrh jadranskog zaljeva, tj. najbliže evropskim trgovačkim središtima kojima je bila namijenjena trgovačka roba s Levanta. To je naravno pogodovalo ne samo Veneciji kao glavnom pomorsko-trgovačkom emporiju u vrhu jadranskog bazena, već je i pružilo pomorskim gradovima na istočno-jadranskoj obali velike šanse za njihov razvitak. Tim više, što su ovi gradovi imali u svom zaleđu široko tržište na balkanskom i podunavskom području. Spomenuti gradovi su u priličnoj mjeri i iskoristili te šanse, a pogotovo ih je iskoristio baš — Dubrovnik. Njegov je gospodarski i opći potencijal stalno i dinamično jačao, da bi kroz 15. 16. i 17. stoljeće postao nesumnjivo, u svakom pogledu (gospodarski, kulturno i

politički) najznačajniji vodeći centar na čitavoj istočno-jadranskoj obalnoj liniji od Trsta do Kotora.

Važni temelji takvom razvitku Dubrovnika polagani su u razdoblju 12. i 13. stoljeća.

Polaganje takvih temelja tražilo je, međutim, niz vanjskih i unutrašnjih preduvjeta.

Od vanjskih spomenimo: dobre odnose, sa što povoljnijim uvjetima međusobnog trgovačkog poslovanja s ostalim jadranskim trgovačkim centrima; isto takve odnose sa slavenskim zemljama zaleđa, te, dobre odnose s tadašnjim velikim silama, koje su imale odlučnu riječ na Mediteranu i Balkanu.

Ugovori o prijateljstvu i trgovini, s klauzulom najvećeg povlaštenja — kako bismo danas rekli, što ih je Dubrovnik sklopio kroz 12. i 13. stoljeće; zatim, srodni ugovori sa zemljama zaleđa, pa, konačno, pronalazjenje prema okolnostima i mogućnostima najpovoljnijeg odnosa s Bizantom i Venecijom — sve je to odražavalo povoljnu situaciju Dubrovnika u njegovim vanjskim odnosima.

Od internih preduvjeta za korištenje opisane mediteranske trgovačke konjunktura posebno bismo istakli:

- davanje prednosti interesima i potrebama trgovačkog prometa, posebno pomorsko-trgovačkog poslovanja tj. podređivanje svih relevantnih elemenata gradskog života spomenutim interesima i potrebama trgovine;
- dalje: ostvarenje odgovarajućeg režima sigurnosti imovinskih odnosa;
- zatim: adekvatan razvitak *pravnog* života, *pravnog* poslovanja za sve šire, razgranatije, raznovrsnije i složenije oblike gospodarskog poslovanja;
- i konačno: bolja organizacija i stabilnost cjelokupnog mehanizma komunalnog uređenja, posebno komunalne uprave, a naročito: kancelarije, notarijata i sudstva (arbitražnog i redovnog), kao garanta pravilnog, korektnog i ekspeditivnog *pravnog* poslovanja, maksimalno prilagođenog potrebama trgovačkog prometa, pružajući što bolju sigurnost tom prometu, a koje poslovanje ne smije zaostajati za uzusom, praksom i nivoom mediteranskog poslovnog kruga. Bez toga, tokovi trgovačke robe mimoilazili bi Dubrovnik.

U kompleksu ovih internih prilika svakako je bio važan i stupanj razvitka društvene diferencijacije u tadašnjem Dubrovniku. Proces ove diferencijacije stalno napreduje. Sloj građana, imućnijih po zemljišnom posjedu, po izviesnom trgovačkom kapitalu, po udjelima u vlasništvu brodova, i sl. izdvaja se postepeno kao sve uplivniji i odlučujući u životu komune. Prva odlučna faza u tom procesu završena je 30-tih godina 14. stoljeća tzv. »zatvaranjem Velikog vijeća« dubrovačke komune, koje više nije imenovano od predstavnika vrhovne mletačke vlasti, već je stalnog sastava, a otvoreno je, sve isključivije, samo za muške potomke tada postojećih članova Vijeća. No, taj je proces bio dugotrajan. Već koncem 12. st. povijesni izvori posvjedočuju, da je kod donošenja i proglašavanja važnijih odluka prisutan doduše »čitav narod«, ali se pri tome uz funkcionere komune na prvom mjestu spominju »vlastela«. Kroz 13. st. ovaj privilegirani sloj izrazito jača svoje pozicije, usporedo kako jača mediteranska i jadranska trgovačka konjunktura. Ne samo zbog već spomenutog

unapređenja svog sve uspješnijeg gospodarskog poslovanja, već i zbog učvršćenja svog privilegiranog položaja, ovaj društveni sloj traži, i mora tražiti, da se *pravni sistem* (u najširem smislu te riječi) dubrovačke komune tako regulira, kako to ovom sloju najbolje odgovara, a što je jedino moguće učiniti — *pisanim* statutarnim odredbama

No, uz taj bitni faktor koji je poticao razvitak i usavršavanje komunalnog pravnog sistema, treba odmah dodati i drugi ne manje važan. To je realno poimanje ovih praktičnih — poslovnih ljudi, da je održanje ovakvog komunalnog mikrokozma nemoguće, ako se svakome tko je pripadnik njihove komune ne garantira određen status i zaštita putem spomenutog pravnog sistema. Takav status i zaštitu morao je imati svatko tko je »*civis ragusinus*« odnosno »*civis Ragusii*«. Jer, »prava građana« glavni su sastavni dio »prava komune« kao cjeline. Poslovni — trgovački interes je osnova egzistencije cijele komune, ne samo vladajućih, koji stoga moraju ostalim građanima osigurati onaj obim osobnih prava koji diktira taj i tako značajan poslovno-trgovački interes. Svaki građanin mora biti ovlašten da brani svoja osobna prava. Kao što komuna brani svoja prava, tako i pojedinci moraju da brane svoja prava, jer, u interesu cjeline, oni ih se ne mogu i ne smiju odreći. Komuna mora pružati jasno konkretiziranu i što preciznije fiksiranu pravnu zaštitu svakom svom građaninu, bez obzira gdje se on nalazio, dakle, i izvan područja komune. Za trgovački svijet, po prirodi svojoj tako mobilan, to je od kapitalne važnosti. A dubrovački su poslovni ljudi u 13. stoljeću intenzivno prisutni ne samo u svim važnijim poslovnim centrima i uporištima jadranskog bazena već i na širim prostorima Mediterana, a jednako i na sve širim područjima zemalja svoga zaleđa na Balkanu.

Napokon, sve te životne potrebe, svi ti izneseni momenti, bili su ujedno i prevažni preduvjeti: u borbi za uspješnije održavanje komunalne autonomije prema susjedima; u borbi za što povoljniji položaj u odnosima spram vrhovne državne vlasti, te u borbi za održanje u konkurenciji s ostalim pomorsko-trgovačkim emporijima u mediteranskom svijetu, od kojih su neki brže odmicali i uspješnije gospodarski jačali, pa su, uz ostalo, već u prvoj polovici 13. st. prišli i kodifikaciji svojih pisanih zakona.

Opisane životne potrebe tražile su, prema tome, da se od običajnog — nepisanog — prava pređe na sistem pisanih zakona i zakonskih odredaba. Dakako, kao i drugdje u svijetu, i u Dubrovniku teče taj proces postepeno.

Koliko su znanstvena istraživanja, iz sačuvanih povijesnih izvora utvrdila, prvi je takav pisani dubrovački zakon od 3. II 1190. Odnosi se na tzv. »slobodu sv. Vlaha« tj. na dozvolu dužnicima i počiniteljima krivičnih djela, da mogu na dan sv. Vlaha, zaštitnika grada Dubrovnika, slobodno doći u Dubrovnik, uz garanciju da toga dana neće biti pozvani na odgovornost ili biti zatvoreni.

Nadalje, u jednoj ispravi bizantskog cara iz god. 1192. kaže se, da se u Dubrovniku ima suditi po dubrovačkim »pravilima i uredbama«.

Iz 13. st. imamo sačuvane već i neke manje zbirke pisanih zakona. Takva je jedna zbirka o mirazu i o ženidbi iz godine 1235. s ukupno 28 odredaba. Kada je poklonjena tolika pažnja normiranju ovakvih pitanja, logično je pretpostaviti, da je postojao i niz drugih, bilo pojedinačnih zakona ili zbirki zakona.

Pri svemu tome treba naglasiti, da se i u Dubrovniku, kao i u drugim srednjovjekovnim komunama ovoga vremena, kao glavni izvor prava smatra običajno pravo. I dubrovački dokumenti ističu: »*usus et consuetudo Ragusii*«. Dakako uz to su važan izvor prava i odredbe vrhovne vlasti, pod kojom se grad nalazi. To je, kako je poznato, do potkraj 12. st. bizantska, a od početka 13. st. mletačka vlast. No, kada tokom 13. st. nastupaju svoju dužnost knezovi koje Venecija šalje da budu na čelu gradske uprave, u svojim pristupnim prisegama uvijek se oni obavezuju, da će gradom upravljati: »po običajima i običajnom pravu grada Dubrovnika« — kao temeljnom izvoru prava.

U okviru spomenutog nastajanja manjih zbirki pisanih zakona tijekom 13. st. vrijedno je spomenuti sačuvani povijesni podatak, da je negdje 30-tih godina 13. st. izrađena i jedna zbirka krivičnih zakonskih propisa. Razumljivo je, što je ova materija, toliko vezana uz pitanja pravnog reda i poretka, sigurnosti građana i njihove imovine, među prvima prešla iz domene nepisanog običajnog prava u pisane propise — »statute« redigirane u posebnoj zbirci.

Dosljedno svemu što je rečeno, kada se u Dubrovniku potkraj treće četvrtine 13. stoljeća, i baš 1272. godine prišlo kodifikaciji pisanih zakona — izradi »Knjige statutâ grada Dubrovnika« — pred zakonodavcima su se nalazila dva osnovna zadatka:

Prvo: da *prikupe* dotadašnje pojedinačne pisane propise i zbirke njihove, koje postoje, pa da tu cjelinu međusobno usklade i zatim sistematiziraju, i

Drugo: da spomenutu cjelinu, iz izvora običajnog prava, a prema životnim i pravnim potrebama, *upotpune* daljnjim nizom pisanih propisa, kako bi se postigla takva knjiga statutâ, koja bi maksimalno zadovoljila potrebe pravnog života i daljnjeg napretka dubrovačke komune.

Dubrovački su kodifikatori tako i postupili. U predgovoru redigirane knjige statuta uvodno najprije i nešto opširnije govore općenito o značenju pravde, dobrih zakona i pravedne sudbenosti, naglašavajući posebno potrebu: da se svakom građaninu priznaju njegova prava, i kako mu treba omogućiti da ih on zaista ostvaruje. Obrazlažu zatim, kako su dotada »statuti dubrovački« bili »razasuti« u mnogo raznih zapisa i zbirki, ali, uz to, da su: u nekim pitanjima proturječni; u koječemu i suvišni, u mnogočemu nejasni ili pak nedostatni. Sve u svemu, kaže se dalje, izazivalo je to stanje i kod samih sudaca često: različita mišljenja, prepiranje i sporove o primjeni takvih zakona. Zbog svega toga odlučili smo, izriču dalje kodifikatori, da postojeće statute sakupimo u ovoj Knjizi statutâ, a pri tome: da njihove proturječnosti uskladimo, da suvišnosti u njima uklonimo, da praznine u zakonodavstvu popunimo, te da sve nejasnoće i konfuznosti riješimo. Dodaju tome, da im je glavni cilj bio: kako se ubuduće u dubrovačkim statutima ne bi moglo naći ništa »suvišnog, nejasnog, manjkavog ili progresnog«. Tako su se, eto, izjasnili dubrovački kodifikatori.

Nameće se ovdje pitanje: po čemu su oni odlučivali što je manjkavo a što suvišno u pisanim zakonima?

I u Dubrovniku, kao i u drugim ondašnjim razvijenijim pomorskim trgovačkim gradovima, posebna je pažnja bila poklonjena: 1) imovinsko-pravnim pitanjima; 2) svemu što je tražila pravna sigurnost u trgovačkom poslovanju i pomorstvu; 3) komunalnom uređenju i održanju reda i poretka u komuni. Međutim, i u ovim najvažnijim oblastima nije bilo prvenstveno, samo po sebi, značenje materije, već je bilo odlučno: u kojim konkretnim pitanjima dolazi do sporova u životnoj praksi? Zatim: da li su nepisana običajnopravna pravila, za ta pitanja, nejasna, nepotpuna ili prevaziđena, ili ih uopće nema? Tek u takvim se slučajevima, po pravilu, prelazilo na utvrđivanje pisane norme, zakona tj. statuta. Takvoj praksi nije bio uzrokom samo tadašnji stupanj razvitka zakonodavstva. Naime, ovi su poslovni ljudi, kao zakonodavci, vrlo racionalno i odmjereno shvatali, i u život provodili, poznato načelo: »Plurimae leges — corruptissima Respublica«, što bismo preveli: »Država s prevelikim mnoštvom zakona nevaljala je država«! Uostalom, ovakva *racionalnost i odmjerенost* bila je konstantna odlika dubrovačkog društva, i u kasnijim vremenima najpotpunije vladavine aristokratskog ustava, pa sve tamo do pred propast Dubrovačke Republike početkom 19. stoljeća.

Tako pripremljena »Knjiga statuta grada Dubrovnika« bila je potvrđena i izglasana od Malog i Velikog vijeća dubrovačke komune, a zatim, **29. svibnja 1272.** prihvaćena i od »čitavog naroda« i pred njim proglašena, kako to piše u završnom tekstu predgovora i u naslovu ove statutarne kodifikacije.

Naglasimo odmah, da su uz ovu najvažniju mjeru u pravcu stabilizacije i unapređenja pravnog sistema i mehanizma komunalnog uređenja, slijedile još dvije, također od posebnog značenja za opći razvitak i napredak Dubrovnika.

Prvo je: donošenje posebnog »Statuta carinarnice grada Dubrovnika« god. 1277, dakle, svega pet godina poslije proglašenja »Knjige statuta« kojoj je ovaj posebni »Statut carinarnice« srodan i po svojoj strukturi i po tehnici izrade, a jednako i po načinu donošenja i proglašenja. Sadrži ukupno 39 članaka. U njima je riječ o naplati carine na kopneni i pomorski uvoz i izvoz najvažnijih artikala: tekstilija, izrađenih odijela, obuće, kože, robova, lovačkih ptica i sve ostale robe koja je mogla biti predmetom trg. prometa, a plaćala se na nju carina. Nadalje, regulira se tu i naplata poreza i taksa na nekretnine, kao i naplata daća na domaći potrošak vina, ulja, mesa i sl. Konačno, sistematizirana je i tehnička strana ubiranja tih dažbina, uz općenite odredbe o zakupu carine, načinu carinjenja, vođenju kontrole i kažnjavanju carinskih prestupa. Ukratko, prevažne odredbe za uspješniji razvitak dubrovačkog trgovačkog poslovanja, i baš one *posredničke* trgovine, koja je temelj dubrovačke gospodarske aktivnosti, i tada i kasnije, stalno, doklegod je ovaj grad bio značajniji poslovni centar.

Druga važna mjera obuhvatila je uređenje i usavršavanje rada gradske kancelarije i notarijata. Bilo je to od značenja ne samo za praktičnu provedbu stabiliziranog pravnog sistema, već i adekvatno prilagođavanje zahtjevima mediteranskog poslovnog kruga, koji traži da se u praksi poslovanje sve šire i sve dosljednije provodi načelo: »Quod non est in scriptis, non est in vita«, tj. ono što nije pismeno fiksirano, nema prave ži-

votne i pravne valjanosti! Red u kancelariji i notarijatu, nivo njihova rada, posebno točnost i korektnost u pismenom oblikovanju sve složenijih poslova, pa sve bolje čuvanje izrađenih a pravno relevantnih zapisa, te izbor i angažiranje što stručnijih osoba na mjestu kancelara i notara, od ove zadnje četvrti 13. st. pa nadalje, stalna je briga dubrovačke komune. I u ovom pogledu ona ide u korak s naprednijim mediteranskim svijetom.

U sklopu opisanih ostalih važnijih mjera dubrovačke komune bolje uočavamo značenje i domašaj same »Knjige statutâ grada Dubrovnika«, proglašene 1272. godine.

Iako je ova dubrovačka statutarna kodifikacija nastala, srodno procesu u drugim srednjovjekovnim komunama, iz objektivno datih gospodarskih, društvenih i pravnih potreba, ostaje činjenica da se Dubrovnik tada nalazi pod mletačkom vrhovnom vlasti, pa odatle i pitanje: kakav je i koliki bio udio i utjecaj te vlasti na donošenje i sadržaj kodificiranih statutâ?

Uvodni tekst »Knjige statuta« izričito naglašava inicijativu i ulogu tadašnjeg mletačkog kneza u Dubrovniku M. Justinijana, navodeći, da je »Knjiga statutâ« za njegova vladanja na opisani način »sastavljena« i »proglašena«. No, ti navodi nam sami po sebi ne govore mnogo, jer predstavljaju čestu, uobičajenu i uglavnom tipiziranu uvodnu formulu kod ovakvih statutarnih kodifikacija. Glavna je pažnja vrhovne vlasti bila svakako usmjerena: na sistem uprave dubrovačkom komunom; na vrste, broj i nadležnost pojedinih organa uprave; na istaknutu ulogu »kneza«, izaslanog iz Venecije, kao najutjecajnijeg organa uprave, od koga će u što većoj mjeri ovisiti sastav Velikog i Malog vijeća, kao ostalih najvažnijih upravnih faktora; na određene prihode što će pripadati knezu i mletačkoj državnoj blagajni. Sve je te interese vrhovna vlast i ostvarila, a prema onom stupnju odnosa s dubrovačkom komunom, do kojega su ti odnosi došli 1272. god. nakon dugog razdoblja sporova i borbi oko dubrovačke komunalne autonomije od početka mletačke vrhovne vlasti 1205. godine. Drugi glavni interes vrhovne vlasti nalazio se, dakako, u oblasti trgovačke politike, najvažnijem pitanju za mletačku Sinjoriju. Međutim, ona ga nije rješavala ni svojom niti drugim statutarnim kodifikacijama. Tako se ono tek neznatno odrazilo i u dubrovačkoj »Knjizi statutâ«, nešto više u carinskom zakoniku iz 1277. god., dok je svojim glavnim dijelom rješavano, prema konkretnim političkim potrebama dominatora, administrativnim i drugim mjerama, protiv svih suparnika a ne samo teritorija pod njegovom jurisdikcijom.

U svemu ostalom vrhovna vlast nije intervenirala. Garancije zaštite interesa mletačkih trgovaca u dubrovačkoj posredničkoj trgovini nalazila je u osnovama *pravnog sistema* dubrovačke statutarne kodifikacije, a taj se sistem zasnivao, kako je poznato, na recepciji rimskog prava, jednako kao i u statutarnom pravu Venecije, kao i u drugim srednjovjekovnim komunama. Bila je to ona u osnovi zajednička gospodarsko-društvena i pravno-politička platforma, što se na bazi recepcije rimskog prava oblikovala prema životnim potrebama mediteranskih srednjovjekovnih komunâ. Specifičnosti u pojedinostima nisu smetale. Diktirale su ih i spomenute životne potrebe. Njih oličavaju i »consuetudines«, koje i nakon statutarne kodifikacije svakako priznaje kao jedan od najvažnijih subsidiarnih izvora prava.

Najpotpuniji odgovor na postavljeno pitanje dao je, uostalom, sam vladajući sloj u Dubrovniku god. 1358. nakon definitivnog sloma mletačke vrhovne vlasti nad dubrovačkom komunom. Naime, oni tada u »Knjizi statuta« brišu samo ona mjesta gdje se spominje bivša mletačka vrhovna vlast. I ništa više od toga! To u potpunosti dokazuje, da je pravni sistem dubrovačke statutarne kodifikacije iz 1272. god., kao i sistem dopunskih statutarne normi iz razdoblja 1272—1358. god., bio sasvim u skladu s interesima vladajućeg sloja u Dubrovniku.

Nažalost, nije nam sačuvan tekst »Knjige statuta« u obliku kako je proglašena 1272. godine. Najstarija sačuvana redakcija napisana je oko 1342. god, a u nju su uvršteni i dopunski statuti, doneseni poslije 1272. god. time, što kod svake od tih dopuna nije uvijek za-bilježena godina njena donošenja, pa ne možemo baš sasvim egzaktno, do kraja utvrditi što su sve dopune nastale poslije 1272. godine. Po rezultatima dosadašnjih istraživanja možemo reći, da je prva redakcija od 1272. god. bila komponirana u 8 dijelova, koji se nazivaju »knjige«, a svaka se od njih dijeli na članke — članove. Sveukupno je u tih 8 knjiga »Knjiga statuta grada Dubrovnika« imala u prvoj redak-ciji oko 370 članova. Najobimniji dijelovi posvećeni su: obiteljskom i nasljednom pravu (blizu 70 čl.), krivičnom pravu (68 čl.) i pomorskom pravu (67 članova). Kolikogod su kodifikatori nastojali da materija sva-koga od 8 dijelova, svake od osam »knjiga«, sačinjava sadržajno organsku cjelinu, u većini slučajeva nije to dosljedno provedeno. Stoga se i sadr-žajna fizionomija svakog dijela, što ćemo je sada prikazati, odnosi uglav-nom na pretežni tekst toga dijela.

U tridesetak članova prve »knjige« grupirani su statuti koji govore: o organima dubrovačke komune, te o njihovim pravima i dužnostima; zatim donose i neke odredbe o pravima crkve.

Druga »knjiga« čini širu organsku cjelinu s prvom, jer su u njoj sadržani tekstovi zakletvi što su ih polagali pojedini funkcioneri komune pri nastupu svoje dužnosti. U 33 člana precizira se takav tekst za svakog funkcionera, počam od kneza do najnižeg funkcionera.

Treća knjiga dubrovačke statutarne kodifikacije, nešto je obimnija od prethodnih. U njoj su propisi općenito o sudovanju, s razrađenim nor-mama sudskog postupka; zatim, o sudovanju u sporovima između Dub-rovčana i stranaca. Posebno su razrađene i odredbe o sudovanju i o rje-šavanju sporova sa susjedima, kako sa zemljama zaleđa, tako i s ostalim hrvatskim primorskim gradovima u Dalmaciji.

Već smo ranije spomenuli, da su po broju članova najbrojniji statuti o obiteljskom i nasljednom pravu. Sadržani su u četvrtoj »knjizi« dubro-vačke statutarne kodifikacije, koja ima ukupno 80 članova.

Obimna je i peta »knjiga«, koje preko 40 statuta govore: o nekret-ninama u samom gradu Dubrovniku, i onima izvan grada; zatim, o javnim služnostima; pa, naročito opširno o agrarnim odnosima između vlasnika zemlje i njenih obrađivača.

Šesta »knjiga« dubrovačke statutarne kodifikacije donosi propise o krivičnim djelima i uopće o prekršajima reda, bilo sa strane dubrovačkih građana, bilo stranaca. Sa svojih 68 članova spada u najopsežnije dije-love kodifikacije. Zaokružena je cjelina isključivo krivičnopravne mate-

rije. Osnova joj je očito bila uvodno spomenuta zbirka krivičnih propisa iz 30-tih godina 13. st.

Obim i sadržaj sedme »knjige«, sadržavajući pomorskopravne norme u 67 statuta, zorno predočuje koliko je pomorstvo bilo osnova dubrovačkog života. Može se sigurno pretpostaviti da je i ovaj dio »Knjige statuta grada Dubrovnika« proizašao iz neke ranije samostalne zbirke propisa o pomorstvu. Znanstvena su istraživanja s pravom istakla osobito značenje i vrijednost ove sedme »knjige« dubrovačkih statuta.

Na kraju, spomenimo još da 20 članova osme »knjige« sadržavaju razne propise, ustvari dodatke materiji prethodnih »knjiga«, uglavnom o sudskom postupku.

Ovakva »Knjiga statuta« grada Dubrovnika« iz 1272. god. koju smo eto bar sumarno i u sadržajnom pogledu opisali, nije bila prva statutarna kodifikacija na istočnojadranskoj obali, ali je bila svakako među prvima koje se javljaju tijekom 13. st. Po sačuvanim podacima proizlazi, da su jedino splitska i korčulanska komuna prije dubrovačke provele kodifikaciju svojih statuta. Napomenimo, da je najrazvijeniji i najsnažniji pom. — trg. emporij toga vremena na Jadranu tj. Venecija, koja je, uz to, već tada protegla svoju vlast nad znatnim dijelom jadranskih obala, tek god. 1243. izvršila prvu cjelovitiju kodifikaciju svoga statutarnog prava. Poslije Dubrovnika kodificiraju se statuti: Pirana, Kotora, Kopra, Poreča, Pule i Raba, pa, zatim, kroz 14 stoljeće nastaju knjige statuta: Zadra, Trsta, Trogira, Hvara, Labina, Šibenika i drugih komuna.

Već smo spomenuli da je dubrovačka »Knjiga statuta« dopunjavana poslije 1272. god. novim statutima. Kroz stoljeća koja su slijedila, njen nastavak predstavljaju zbornici dubrovačkih zakona poznati pod nazivima: »Knjiga reformacija«, »Zelena knjiga«, te »Žuta knjiga« u koju su upisivani zakoni do potkraj 18. st. Međutim, kroz čitavo to vrijeme, iako nije nikada štampom objavljena, ostala je na snazi »Knjiga statuta« iz god. 1272, kao svojevrsan temelj prava Dubrovačke Republike. Mnoge su odredbe te kodifikacije doduše izmijenjene ili ukinute kasnijim zakonima, ali ih je znatan broj, naročito statuta imovinsko-pravne naravi, ostao na pravnoj snazi, čak i poslije pada Dubrovačke Republike god. 1808. Tek za francuske uprave u Dubrovniku, i baš s danom 1. I 1812, stavljena je i »Knjiga statuta« van snage, jer je od tada francusko zakonodavstvo u cjelini zamijenilo domaće. Nova austrijska uprava, zamijenivši francusku, uspostavlja 25. II 1814. god. opet veći dio domaće zakonodavstva, dakle i »Knjige statuta grada Dubrovnika«, ali samo do 1. I 1816, kada ga konačno zamjenjuje austrijskim zakonima, pa i poznatim »Općim austrijskim građanskim zakonikom«. No, pokazalo se, da je pravnoj praksi i nadalje potrebna dubrovačka statutarna kodifikacija. Zasnovani na njoj, specifični oblici tzv. »kolonata« u agrarnim odnosima na dubrovačkom području, još uvijek prisutni u životu sve do u 20. st., kada su konačno razriješeni, primoravali su pravne stručnjake, da i u ovoj prastaraj »Knjizi statuta grada Dubrovnika« počesto traže izvjesna objašnjenja. I sudovi, u obrazloženjima svojih presuda o kolonatskim odnosima, citiraju neke njene odredbe. To je izražavalo vitalnost spomenutih odnosa, ali i vitalnost tradicionalnih statutarnih normi na kojima su se ti odnosi zasnivali. Ne začuđuje stoga mišljenje uglednog pravnika iz god. 1873. koji piše, kako bi svaki sud, a i upravni organ na dubrovačkom području

morao imati po jedan primjerak dubrovačke »Knjige statuta« kao i ostalih zbornika starog dubrovačkog zakonodavstva.

Dok su tako stručnjaci kroz čitavo 19. st. još uvijek konzultirali dubrovačku statutarnu kodifikaciju za potrebe pravne prakse, javio se u drugoj polovici 19. st. i veliki znanstveni interes za nju. Kad je akcijom JAZU pokrenuti rad i na publiciranju pravnih spomenika hrvatske prošlosti, obraćena je odmah pažnja i na dubrovačku »Knjigu statuta«. Tako je god. 1904. konačno i štampom objavljen »Liber statutorum civitatis Ragusii«, u izvrsnom znanstveno-kritičkom izdanju B. Bogišića i K. Jirečeka.* Znanost je s pravom ocijenila da je ovo po vremenu postanka, po svojoj sadržajnoj potpunosti i sistematičnosti, ne samo jedan od najvrijednijih hrvatskih pravnih spomenika, već ujedno i osobito dragocjeni izvor za istraživanje povijesti jadransko-mediteranskog i balkanskog područja.

Summary

»LIBER STATUTORUM CIVITATIS RAGUSII« FROM 1272.
(Speaking of the 700th anniversary of the codified statute of Dubrovnik)

During its historical development Dubrovnik occupied an eminent position not only among the Croatian cities, but among all cities — from Trieste to Kotor — on the eastern coast of the Adriatic. From 15th to 17th century it even excelled them all.

The author states the essential conditions and agents of the successful development of the medieval community of Dubrovnik, especially in 12th and 13th century, pointing out the determinants that made it possible, during the maturing of the communal order, to shift from the unwritten customary law to the written law of the statutes, i. e. to codify the statute of Dubrovnik. He illustrates the links of this codification to other regulative measures in the juridical practice of Dubrovnik in the past and shows how this process fits into the frame of the related development of medieval Mediterranean communities. Having described the technique, employed by the Dubrovnik codifiers, and characterized the role of the supreme state power, the author gives a brief account of the contents of each »book« of the codification (their total number being 8, consisting of 370 paragraphs). After a due acknowledgment of the most conspicuous properties of the »Liber statutorum« of Dubrovnik — its volume, systematic arrangement and abundant contents — the author finally formulates an opinion that the codified statute of Dubrovnik, besides being one of the most valuable Croatian juridical monuments, represents a particularly important source for the study of the history of the Adriatic-Mediterranean and Balcanic areas as well.

* V. Bogišić et C. Jireček, LIBER STATUTORUM CIVITATIS RAGUSII compositus anno 1272. (Sumptibus Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium, Zagrabiae MCMIV; Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium vol. IX)